

Pavle Ivić

U najnovijoj svesci Jezika (god. XVI, br. 1, str. 30–31) čekalo me je iznenađenje: pošto je prethodno odbilo da objavi moju diskusiju sa dr Stjepanom Babićem, s obrazloženjem da želi prekinuti raspravljanje o problemima koje je pokrenuo Babić (v. Jezik XV, str. 63), uredništvo je sad objavilo Babićev odgovor na moj napis, publikovan u međuvremenu u sarajevskom Odjeku za 15. IV 1968. Tačnije, u Jeziku je preštampan, s malim izmenama, Babićev odgovor iz Odjeka. Tako su se čitaoci Jezika upoznali s odgovorom na nešto što nisu imali prilike da pročitaju. Time je ujedno skinut tabu s ovog raspravljanja, istovremeno s ponovnim stavljanjem na dnevni red celog tematskog kompleksa jezičke politike za koji je uredništvo, uskraćujući mi reč, proglasilo da o njemu više ne treba pisati posle izjava IK CK Hrvatske i IK CK Srbije. Toj problematici je čak posvećeno više od polovine prostora u 1. broju Jezika. Stoga se ja sad ponovo javljam, u uverenju da je ipak potrebno da i moja shvatanja i argumenti dopru do čitalaca ovog časopisa.

Osnovna zamerka koju mi upućuje Babićev odgovor je da ne razlikujem »lingvističku i nelingvističke strane jezične problematike«. Upravo je to i najnetačnije od svega što je Babić rekao. U svom članku pisao sam samo o »nelingvističkoj strani«, budući da je lingvistička jasna i van spora. Ni Babić ni njegovi istomišljenici ne pokušavaju dokazati da su »srpski« i »hrvatski« lingvistički dva jezika, jer je očigledno da nisu, oni samo tvrde da »u političkom, pravnom i ustavnom pogledu« varijantama treba dati status posebnih jezika. Po mom mišljenju oni tu nisu u pravu. Dovoljna je ravnopravnost dveju osnovnih varijanata, dok bi cepanje jezika bilo veoma štetno. Evo zašto.

U sadašnjim prilikama ostvarena je, u meri dosad neviđenoj u istoriji, jezička ravnopravnost Srba u Srbiji i Hrvata u Hrvatskoj. To je ujedno i najpotpunija mera takve ravnopravnosti postignuta u našoj domovini. Stvarna ravnopravnost jezika kojima govori relativno manji broj stanovnika naše domovine (slovenačkog, makedonskog, albanskog, mađarskog, slovačkog, rumunskog, italijanskog, češkog itd.) zaostaje, iz razloga objektivne prirode, za zakonskom ravnopravnošću. Neizbežno je, na primer, da Makedonci i Slovenci imaju na svojim jezicima manje knjiga i časopisa nego narodi srpskohrvatskog područja. Jugoslovenskom građaninu italijanske ili turske narodnosti njegov materinji jezik će uvek biti manje dovoljan nego Hrvatu ili Srbinu, na primer kad je u pitanju zapošljavanje van zavičaja ili čak obično putovanje po našoj zemlji. Nije sve, dakle, u tome što je u mestu njegovog rođenja administracija dvojezična i što postoje po jedne ili dvoje novine i po nekoliko časopisa na jezicima tih narodnosti. To su problemi delikatni ali neizbežno prisutni; radi se o životnim činjenicama čije su konsekvence neizgladive. Uostalom čak ni

unutar same srpskohrvatske jezičke sfere jezička ravnopravnost nije jednaka u svim relacijama. Ustav i savezni zakoni objavljuju se u dve verzije koje odgovaraju najizrazitije polarizovanim varijantama književnog jezika. Jezički tipovi iz međuprostora, oni kojima se služe Crna Gora i Bosna i Hercegovina, tu su stvarno u izvesnoj meri zapostavljeni. To dosad nije stvaralo teškoća zato što se ljudi iz tih republika, slobodni od jezičkog sitničarenja, bez predrasuda služe beogradskim ili zagrebačkim verzijama tekstova, budući da i onako na celom prostoru postoji potpuna uzajamna razumljivost tipova književnog jezika. Specifičan je i položaj Srba u Hrvatskoj i Hrvata u Vojvodini. Pod sadašnjim uslovima oni uživaju punu stvarnu ravnopravnost samo ako se varijante shvate kao teritorijalne realizacije zajedničkog jezika, a ne kao nacionalne osobenosti.

Ovo sve ne znači da ne treba tražiti puteve daljeg usavršavanja ravnopravnosti i tamo gde ona najbolje stoji, između Srbije i Hrvatske. To je zadatak konkretan i prvenstveno tehnički. Trebaće preispitati formulare, natpise, pa i još poneke vidove jezičke prakse u raznim saveznim službama. Začudo oni koji najviše govore o ravnopravnosti ne izlaze s konstruktivnim predlozima u ovom pravcu. Ti su ljudi mnogo zainteresovaniji za predvajanje našeg književnog jezika na »srpski« i »hrvatski«. Međutim takvo predvajanje značilo bi tešku, jasno zaoštrenu neravnopravnost velikih skupina stanovnika naše domovine.

Ako bi bilo tačno da varijante u našem književnom jeziku ne predstavljaju teritorijalnu varijaciju već nacionalna obeležja sa pravnim statusom jezika, to bi u svojoj oštirini postavilo problem jezika Srba u Hrvatskoj i Hrvata u Vojvodini. Predlagači takve solucije izbegavaju na primer da odgovore na pitanje: kojim bi se »jezikom« u takvom slučaju služili Srbi u Hrvatskoj? Da li možda hrvatskim? Ali gde je tu onda nacionalno obeležje? I zar se ravnopravnost Hrvata i Srba u Hrvatskoj onda ne bi svela na to da i jedni i drugi ravnopravno upotrebljavaju hrvatsko ime jezika? I koju demokratsku proceduru glasanja predlažu pobornici jezičkog cepanja da bi se utvrdilo jesu li Srbi u Hrvatskoj za »srpski« ili za »hrvatski« jezik? Ja ipak ostajem pri tome da bi za sve bilo bolje zadržati sadašnju »hrvatskosrpsku« soluciju, ne zabadajući trn u zdravu nogu. A što se tiče demokratizma, podsetio bih na mudru odluku hrvatskog Sabora od 5. januara 1867: »Jezik hrvatski iliti srpski izjavljuje se jezikom službenim u trojednoj kraljevini, a svakomu je prosto služiti se pismom latinskim iliti kirilskim«.

Još teže bile bi posledice jezičkog cepanja u Bosni i Hercegovini. Ako postoje dva jezika, hrvatski i srpski, a stanovnici te republike se služe nečim trećim, između toga dvoga, kakav to oni jezik upotrebljavaju? Nikakav? Ili možda ipak nekakav, ali koji? Ili ih treba naterati da se svako opredeli za jedan ili za drugi, opet stvarajući nevolje tamo gde se mirno moglo bez njih? Jezičko predvajanje kidalo bi živo tkivo naše jezičke teritorije i osiromašilo

bi nas sve uvođenjem novih prepreka i novih izolacija, ali bi najtežim udarcem pogodilo SR Bosnu i Hercegovinu, oduzimajući joj pravo na *svoj* jezik – dakle upravo ono što je na planu jezičke politike najvažnije, i što je toj republici obezbeđeno u uslovima jezičkog jedinstva već samom činjenicom da se i ona služi našim zajedničkim jezikom. A ipak je to zemlja u kojoj žive milioni ljudi na čija prava ne smemo zaboraviti onda kad smo zaokupljeni vlastitim pravima.

U svom odgovoru Babić se ne osvrće na te okolnosti – najbitnije u problematici o kojoj je reč¹ – ali tvrdi da se nisam »ni upuštao« u pobijanje njegovih »dokaza i iznesenih činjenica«, jer sam »i sam svjestan da se pobiti ne mogu«. U stvari ja sam prodiskutovao o svemu što je kod njega od ozbiljnog značaja, ostavljajući po strani, iz razloga kratkoće, ono ostalo. Ali sada, kad me je on interpelirao, dužan sam da preciziram stav i prema tim njegovim navodima. Tu se nalaze:

1. Tvrdjenje da Novosadski dogovor »nije plod socijalističkih prilika kod nas«, već »nastavak Skerlićeva nastojanja« na koji su hrvatski lingvisti pristali jer je »to najviše što se u tadašnjem trenutku moglo postići«, te je »razumljivo što se u promijenjenim prilikama drukčije vladaju«. Dakle: na četiri decenije iza Skerlićeve smrti i na deset godina posle pobeđe socijalizma, Skerlićeva sablast je bila moćnija i uticajnija od svega što se dogodilo u međuvremenu, od iskustava rata, genocida, stradanja i revolucije, od zbratimljenosti ljudi koji su preživeli strahote, od stvarnosti jednog dramatičnog istorijskog trenutka. Okupljene najumnije glave naših naroda jednoglasno donose zaključke, neke omađijane sablašću a druge uplašene od nje, aplaudira im cela socijalistička zajednica, izjašnjava se i predsednik republike – a sve je to ipak protivno socijalizmu. Kako da poverujemo u ovakvu viziju istorije? I ima li ijednog dokaza za to da su hrvatski lingvisti neiskreno potpisali svečane novosadske zaključke i neiskreno ih kasnije toliko puta rečito branili i tumačili, kao što im pripisuje Babić? Što se mene tiče, ostajem uveren da se radi o moralno ispravnim ljudima, a da je novosadskim sastankom dominirao duh iskrenog bratstva i saradnje.

2. Neopravdano pozivanje na Kardeljevu knjigu »Razvoj slovenačkog nacionalnog pitanja«. Babić je prečutao da se »veštačko spajanje jezika« u Kardeljevom tekstu odnosi na predratne pokušaje da se slovenački jezik utopi u srpskohrvatski,² a ne na slučaj samog srpskohrvatskog jezika koji je, naravno,

¹ Babić, doduše, izjavljuje da se »bar zasad« ne želi pozabaviti ovim pitanjima, ali bi ipak bilo potrebno da zauzme stav prema njima. Diskusija ne bi smela zaobilaziti osnovne stvari.

² U to se možemo lako uveriti ako pregledamo Kardeljevu knjigu u kojoj nema ni traga ideji da su srpski i hrvatski dva jezika, a naročito ako pogledamo kontekst u kojem se nalaze oba Babićeva citata gde se spominje jezik. Kod citata sa str. 427 Babić nije preneo rečenicu kojom se uvodi dato izlaganje, a koja glasi »Slovenački nacionalni problem sačinjavaju – u duhu marksističkih postavki o nacionalnom pitanju – naročito ova pitanja:«, a

sasvim drukčiji. Tu je upravo u periodu između dvaju izdanja Kardeljeve knjige došlo do veštačkog *cepanja* jednog jezika na dva (u NDH). Razume se, negativno bi bilo i veštačko spajanje varijanata srpskohrvatskog jezika, ali novosadski Zaključci to nisu zahtevali, kao što je u više navrata pokazao profesor Jonke. U tim zaključcima pogotovu nema pokušaja nasilnog spajanja čitavih kultura ili čak nacija, što čini bespredmetnim Babićevo iznošenje Kardeljevih izjava o ovome.

3. Sugestija da je inicijativa za anketu LMS i Novosadski dogovor došla »vjerojatno« zbog vesti (objavljene na zadnjoj strani Jezika za siječanj 1953) o početku rada na novom hrvatskom pravopisu. Nije li logičnije misliti da je podsticaj došao od novog izdanja Belićevog pravopisa iz 1952, živo prisutnog na pisacim stolovima srpskih lingvista i književnika (a ne tek nagoveštenog u belešci koju mnogi svakako nisu ni zapazili)? Uostalom uz Belićev pravopis 1952. se pojavio i Vukovićev »bosanski«, što je sve kod inicijatora akcije stvaralo utisak da se štetna predratna podeljenost i kaos samo produbljuju. U takvim uslovima već stvorenog trojstva bilo je čak irelevantno hoće li stari posebni hrvatski pravopis (Boranićev) biti zamenjen novim.

4. Privatna anegdota o »gotovo pobjedonosnoj izjavi jednog učesnika nakon povratka iz Novog Sada: 'Spasili smo ijekavicu'«, što treba da potvrdi da je novosadski sastanak protekao u atmosferi pritiska. Značaj tog argumenta postaje jasan kad se zna da na novosadskom sastanku, kako pokazuju stenogrami, nije ni bilo predloga da se ukine ijekavica.

5. Dug citat lakrdije neke »postarije pomalo prosijede Pakračanke, prije Pitomčanke« sa zabavne strane jednog broja Vjesnika u srijedu – bez ozbiljne veze s predmetom.

6. Insistiranje na umetnom karakteru tekstova u kojima se kombinuju varijantna obeležja – pri čemu se zaboravlja da u Bosni i Hercegovini svi upravo tako pišu. Što se tiče kompromisno stilizovanih tekstova sa koautorskim potpisima hrvatskih i srpskih lingvista (u Pravopisu i u Rečniku dveju Matica), oni nisu ni bili zamišljeni kao obrazac za svakoga, već kao manifestacija dobre volje. I ja smatram da bi bilo besmisleno pisati takve tekstove danas kad ima ljudi koji žele iskoristiti razgovor o njima za širenje negativnih raspoloženja.

7. Tvrdjenje da je naporedna upotreba varijantnih leksičkih dubleta u definicijama u Rečniku dveju Matica komičan i groteskan »način dokazivanja jedinstvenosti hrvatskosrpskog književnog jezika«. Ni ja nisam oduševljen tim

---

kod citata sa str. 398 Babić je iz *sredine* svog navoda izostavio (obeleživši ih trima tačkama) rečenice koje su eksplicirale Kardeljevu misao: »Ponovo započinjati spor o nekakvom nacionalnom i kulturnom stapanju slovenačkoga naroda sa drugim jugoslovenskim narodima, zapravo u smislu nekadašnjeg ilirizma« itd. Na čitaocu je da zaključi šta znači takav način citiranja i kako u toj svetlosti izgleda Babićev trijumfalni izazov: [Ivić] »i ne pokušava da pokaže kako on shvaća Lenjina i Kardelja, čak nije ni spomenuo da se pozivam na njih«. (Dodaću uzgred da se Lenjinovo ime i ne pojavljuje u Babićevom članku, već u Kolu 7/8 za 1967, s tim što se ni Lenjinove misli ne odnose na ono o čemu govori Babić.)

načinom koji nije ni vrlo praktičan ni stilski elegantan (doduše, »komičnost i grotesknost« su preterani izrazi), ali se tom načinu ne mogu poreći dve vrline: on ne sakriva već ističe postojanje varijanata i uz to obezbeđuje njihovu punu ravnopravnost. S druge strane nema proporcije između značaja ovog detalja i temperamenta koji se unosi u poviku protiv njega.

8. Citat mišljenja Milke Ivić o potrebi priznavanja i proučavanja razlika među varijantama. S tim mišljenjem slažem se i ja, uz napomenu da je za to proučavanje stvorena mnogo nepovoljnija klima pojavom tendencije da se ono pretvori u stvaranje »razlika između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika«.

9. Citat iz Uputstva za pripremanje terminoloških rečnika Lingvističke komisije za izradu terminoloških rečnika o tome da »usklađivanje . . . ne treba brkati s oktroisanim ujednačavanjem«. S tim tekstom ne samo da se slažem, već sam ga ja i napisao (radi se o odlomku mog referata koji je Lingvistička komisija usvojila kao svoj stav). Za žaljenje je, međutim, što je i taj korisni zajednički posao ugrožen tendencijom cepanja našeg jezika.

10. Konstatacija da su obrađivači Pravopisnog rečnika (i to, izgleda, uglavnom oni iz Sarajeva i Zagreba) intervenisali u pojedinostima ne pitajući plenum Pravopisne komisije (što ni po mom mišljenju nije trebalo da se dogodi, mada je ljudski i tehnički razumljivo – i mada nije suviše važno), i da su »zbog ravnopravnosti u rječnik . . . sustavno unošeni i oblici bez obzira postoje li u stvarnosti ili ne, po načelu da se uz *koristica* i *horistkinja* unese i *horistica* i *koristkinja*, uz *dejtšovati* i *djejtšovati*«. Očito ni to nije bio sjajan potez, ali setimo se, bio je učinjen »zbog ravnopravnosti«, po rečima samog Babića. I uopšte, htenja i ostvarenja Novosadskog dogovora imala su u detaljima i svojih promašaja, ali u jednom pogledu ona sigurno stoje visoko: u doslednom poštovanju ravnopravnosti. Ako se grešilo, to je pre zato što se ponekad preteralo u forsiranju ravnopravnosti, nego što bi se želelo da se ona pogazi.

Pregledao sam, evo, sve Babićeve »dokaze i iznesene činjenice« na koje se nisam bio osvrnuo u svom prvom članku i, moram priznati, nisam ni ovde našao išta što bi me uverilo u potrebu cepanja našeg književnog jezika, kao što nisam mogao otkriti ni argumente kojih bi se morao plašiti jer se »pobiti ne mogu«.

U napomeni uz svoj članak izrazio sam zabrinutost povodom akcije kojom se Rečnik dveju Matica dovodi u pitanje, pa me je Babić u svom odgovoru pozvao da »budem određeniji« u vezi s ovim. To sada ću činiti.

Sasvim je neobičan postupak ličnosti u Matici hrvatskoj koje posle dvanaest godina zajedničkog rada na rečniku sa Maticom srpskom na osnovu sporazumno utvrđene koncepcije, sada pri kraju ogromnog i skupog posla, pokreću u javnosti kampanju protiv tog rečnika, bez prethodnog konsultovanja s

partnerom, a uz snižavanje nivoa filološkog raspravljanja kakvo dosad u Jugoslaviji nije zabeleženo (sprdnja koja ide do iskrivljavanja imena »Jonketa« i »Hrasteta«, »centaurski« vicevi i bujica političke denuncijacije čak i u naslovima publikacija itd.). Objavljuju se tekstovi naručenih recenzija koje sve, sem časnog izuzetka one iz pera profesora Katičića, i ne pokušavaju da utvrde ima li taj rečnik i dobrih strana, ali neke od njih pokazuju spremnost da se iz sitnih stvari izvlače krupni zaključci, da se zbog slučajnih omašaka u sitnicama koje nikome ne koriste izriču teška moralna sumnjičenja, da se i za pojedinosti u delovima rečnika obrađenim u Zagrebu okrivu nekakva zadnja namera beogradskog dela uredništva.³ Kad dodam da dva od četiri recenzenta zauzimaju kategorično negativan stav prema samom fakti izlaženja Rečnika ovakvog kakvim su ga u svoje vreme dogovorno zamislile dve Matice i njihovo zajedničko uredništvo, biće jasno da nisam bez razloga napisao da se Rečnik »dovodi u pitanje«. A ipak je to rečnik koji dolazi da popuni jednu bolnu prazninu, rečnik onoga tipa koji je svakoj kulturi neposredno najpotrebniji a kakvog dosad nikako nismo imali. I uz to: to je prvi naš rečnik koji u potpunosti otelotvoruje duh ravnopravnosti i saradnje, od zajednički utvrđene koncepcije preko svih faza obrade do samog odobrenja za štampu koje je svaki put bilo obostrano. Naravno, i taj rečnik ima nedostataka,⁴ pored ostalog i takvih koji bi se mogli izbeći u budućim tomovima, ali oni svojom prirodom ne zahtevaju talambase već trezvenu analizu i dogovor.

³ Sve gornje navode spreman sam detaljno ilustrovati primerima ako to bude zahtevalo uredništvo Jezika ili sam kolega Babić. Zasad ću navesti samo dve-tri pojedinosti. Jednom recenzentu, istaknutom jezičnom stručnjaku, dogodilo se da izrekne ovakvu optužbu: »Imam siguran dojam da je pod najrazličitijim natuknicama beogradska redakcija birala, između svih mogućih citata na raspolaganju, upravo one u kojima se nalazi kakva riječ sa jatom« (Kritika 1, 30). Na stranu što od takve zametne igrarije koja bi morala trajati godinama niko ne bi imao koristi – autor je bio dužan da svoj »dojam«, kad ga već javno iznosi i izvlači iz njega zaključke, proveri statistički. Ali on izjavljuje: »Nemam vremena za podrobna prebrojavanja«, što mu ipak ne smeta da nastavi s prekorima: »U svakom slučaju, treba zamjeriti zagrebačkoj redakciji što nije zapazila praksu s jatom«. Na istom mestu on protestuje što od četiri primera za reč *iskopnjeti* nijedan nije od hrvatskog pisca, pri čemu ne spominje da je slovo *i* obrađeno u Zagrebu, i na osnovu tog jednog primera zaključuje da je dokumentacija iz srpskih izvora uopšte bolje zastupljena u Rječniku – kao da se takvi zaključci mogu izvoditi pre nego što se prebroji materijal na bar nekoliko desetina stranica. Ovakva ogrešenja o znanstveni metod kod inače odličnog naučnika mogu se objasniti samo autorovim izuzetnim psihičkim stanjem prilikom pisanja recenzije. A upravo je to psihičko stanje okolnost koja najviše zabrinjava. Drugi recenzent na osnovu dve (ne šalim se: dve) štamparske greške (*čovjek* mesto *čovjek* i *procenjivanje* mesto *procjenjivanje*) u zagrebačkom izdanju i pri tom u odeljcima obrađenim u Zagrebu izriče ovakvu osudu: »... te se ovaj Rječnik pokazuje kao jedinstven primjer polupismenosti i jezičnog nasilja, jer se u njem ekavica miješa s ijekavicom, što se inače ne dopušta ni učenicima u pučkoj školi« (Kritika 1, 52). Isti kritičar potvrđe Bilten Interstena, publikaciju nepoznatu među lingvistima, da citatom odatle dokaže kako su hrvatski i srpski književni jezik dva jezika i kako se razlike između njih »sastoje od oko deset tisuća riječi, od oko 85 glasovnih zakona, od preko 200 pravila tvorbe riječi i od stanovitog broja pravila sintakse, deklinacije i konjugacije« (Kritika 1, 54) – sve bez objašnjenja o tome koji je to jezikoslovni autoritet i na koji način došao do tih neverovatnih cifara, i uopšte ko je, i da li je iko, potpisao te tvrdnje u Biltenu Interstena.

⁴ Kao kuriozum navešću da se u rečniku nalazi reč *Zagreb*, ali ne i *Beograd* (oba slova, i B i Z, obradila je beogradska redakcija).

Babićev odgovor kulminira prekorom koji mi on upućuje zbog unitarizma. Iznenaduje bizarna ideja da tim epitetom počasti upravo jednog od dvoje ljudi koji su se u ovoj istočnoj polovini zemlje najviše eksponirali braneći priznavanje i ravnopravnost varijanata, i ostali pri tom stavu uprkos kritika. I zašto, mada se sâm poslužio političkim etiketiranjem, Babić meni zamera da se »vješto prebacujem na aktualnu političku stranu«? Zar zbilja nije primetio da ja od svega toga ništa nisam učinio, da nisam potrčao ni za jednom od jeftinih šansa koje je njegov tekst obilato pružao? Nisam to činio jer to ne treba činiti, zbog dostojanstva diskusije i zbog dostojanstva diskutata. I zato što je u raspravljanju ipak jedino važno koliko su tačna sama iznesena shvatanja.

Nije mi jasno ni čime sam zaslužio kompliment da u jezičnoj politici »tapkama u jalovom krugu«. Ako ta izjava uopšte ima racionalan smisao, ona znači da me Babić osuđuje što sam ostao pri svom ranijem mišljenju o varijantama, onome kojega su se do nedavno držale i kolege oko časopisa Jezik, pa su ga zatim zamenile drugim. Niko od nas nije nepogrešiv i promena mišljenja je shvatljiva pojava, ali ona ipak nije toliko vrlina da bi davala pravo na izvršavanje ruglu onih koji su pokazali više stalnosti.

Ostaje mi da razjasnim dve pojedinosti u kojima je Babićev odgovor neke stvari predstavio u krivom svetlu.

Babić me kritikuje što sam konstatovao da sam svoj članak poslao redakciji Jezika 22. XI 1967, a tek 21. III 1968. dobio obaveštenje da mi članak neće biti štampan, a pri tom nisam rekao da mi je on sâm pismom od 2. XII javio da se uredničko mišljenje ne može saznati jer se pola uredništva nalazi u inozemstvu. Ja sam samo radi kratkoće izostavio detalje o ovome, a sada me Babić obavezuje na dodatna objašnjenja. Evo ih. Uredništvo je krajem decembra bilo na okupu i pregledalo moj članak. Pismom od 1. I 1968. glavni urednik mi je predložio da povučem rukopis, pošto će ionako u Jeziku biti objavljene izjave Izvršnih komiteta CK Hrvatske i CK Srbije, na šta sam ja 4. I odgovorio da ipak želim da se članak objavi, jer Babićevim navodima treba suprotstaviti naučne argumente, a ne samo komitetske rezolucije, kako je to zamislila redakcija. Zatim je nastalo ćutanje redakcije koje je potrajalo dva i po meseca, za koje je vreme moj napis gubio u aktuelnosti, dok je u međuvremenu bilo u toku štampanje 2. odn. 3. broja Jezika. U ovoj svetlosti postaje jasno koliko je nepravedno kad Babić dodaje: »Korektno bi bilo da je P. Ivić pričekao pet-šest dana, pročitao 3. br. Jezika i objašnjenje u njemu pa tek onda donio odluku«. Dakle trebalo je čekati i dalje po primitku pisma od 21. III da bih saznao za objašnjenje koje sam dobio u pismu od 1. januara!

Isto tako nisam ja kriv što sam na dva mesta u svoim članku *morao*, radi jasnoće pozicija u diskusiji, učiniti eksplicitnim stavove koje je Babić saopštio uvijeno. On to prikazuje tako kao da sam mu pripisao teze koje nisu njegove

– ali ja tvrdim da je *sve što sam izneo kao njegov stav logički implicirano u njegovim formulacijama*. Ako zatraži od mene, to ću mu i dokazati (za to je potrebno malo više prostora).⁵ Uostalom sve bi ovo, i još mnogo drugoga, čitaocima bilo jasnije da je uz Babićev odgovor u Jeziku bio štampan i moj tekst na koji on odgovara.

Ali sve je to od sekundarnog značaja. Bitno je tu samo jedno: predloženo cepanje našeg književnog jezika na dva, »hrvatski« i »srpski«, donelo bi milionima stanovnika naše domovine tešku jezičku neravnopravnost.

O S V R T I

TRADICIONALNI ILI KLASIČNI IZGOVOR LATINSKOG JEZIKA

Periculum in mora.

U posljednje su se vrijeme pojavili kod nas pojedinci s prijedlogom da se tradicionalni izgovor u latinskom jeziku zamijeni klasičnim, koji je bio u upotrebi skoro tisuću godina. Moramo istaći da se to pokušalo i nastojalo provesti brzopleto, naprečac i bez dublje analize, rasprave iako se radi o temeljnom pitanju s obzirom na reperkusije koje neminovno moraju pogoditi i izgovor latinskih riječi u našem jeziku, pa stoga želim iznijeti i svoj stav o tom delikatnom problemu. Uvjeren sam da bi takva nagla i nepripremljena promjena dovela do zabuna u medicini, farmaciji, biologiji i drugdje!

Zašto je zapravo potrebno izmijeniti više-stoljetnu tradiciju izgovora latinskog jezika u našim školama?

Nastojanje da se provede u život jedna velika promjena u nastavi nije tako baš

jednostavno i bezazleno kako neki zamišljaju. Likvidirati nešto što se njegovalo stoljećima bez ikakvih konzultacija i dogovora sa stotinama nastavnika latinskog jezika nije, u najmanju ruku, dopustivo. Razumije se da ne poričem znanstvenu istinu da je postojao klasični izgovor latinskog jezika, ali činjenica je ipak da u našoj stručnoj štampi nije objašnjeno i prihvaćeno zašto bi trebalo napustiti tradicionalni izgovor, a uvesti klasični u latinskom jeziku u našim školama. Ne griješim kada tvrdim da naša stručna i kulturna štampa nije prije raspravljala o ovom pitanju, da javnost nije obaviještena o tome niti je uvjerena u nužnost zamjene tradicionalnog latinskog izgovora klasičnim.¹

Radi obaviještenosti iznosim da zastupnici klasičnog izgovora zahtijevaju da se u srednjim školama prijeđe djelomično na klasični izgovor u latinskom jeziku:

¹ Dr Veljko Gortan, ŽIVA ANTIKA, II, 1, Skoplje, 1952.

⁵ Doduše, u mom je članku Babiću namerno bila osatavljena otvorena odstupnica. O tome svedoče stilizacije kao »Babićev članak kao da želi sugerirati jednu ideju« ili »Nadam se da Babić ipak nije tako mislio«. Verovao sam da će šansa da dalja diskusija donese pozitivne plodove biti veća ako omogućim ovom oponentu da se povuče s izvesnih neodrživih pozicija (čiju je neodrživost i on pomalo osjećao, sudeći po tome što je izbegavao eksplicitnost). Ali ta dalja diskusija u »Jeziku« pošla je neobičnim putem: prvo moj članak nije objavljen, a zatim je izašao Babićev osvrt iz kojeg se ne vidi čak ni o čemu sam ja pisao i gde nema ni reči o suštini problema. Naravno, ni sad nije kasno da se stvar temeljitije raspravi. Uveren sam da bi uredništvo »Jezika« zadužilo i nauku i društvo kad bi produžilo dijalog (koji je Babić zahtevao u svom prvom članku!), a pogotovu kad bi osim njegovih i mojih priloga publikovalo mišljenja drugih stručnjaka sa raznih strana.